

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Anu Ahonen

Lapsen asema avioerossa

Opinnäytetyö
Toukokuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2016
Liiketalouden koulutusohjelma

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
p.013 260 600

Tekijä
Anu Ahonen

Nimeke
Lapsen asema avioerossa

Tiivistelmä

Tässä opinnäytetyössä käsitellään lapsen asemaa avioerossa. Tähän kuuluu lapsen huoltomuodon valinta sekä asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyvät kysymykset. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) on pääasemassa tässä opinnäytetyössä.

Avioerot ovat lisääntyneet vuosikymmenten aikana, eikä enää ole harvinaista hakea eroa. Avioero vaikuttaa puolisojen lisäksi myös perheen lapsiin. Lasten asema ja etu on aina varmistettava ratkaistaessa huoltajuutta, asumista ja tapaamisoikeutta koskevia kysymyksiä. Nämä asiat on käsiteltävä avioeron yhteydessä. Yleensä lapsen huoltoon liittyvät asiat ovat sopimusasioita, mutta vanhempien riitojen ollessa ylitsepääsemättömiä käsitellään nämä asiat tuomioistuimessa riita-asioina.

Tutkimusmenetelmänä oli kirjoituspöytä tutkimus eli lainoppi. Lainoppi eli oikeusdogmaatiikka rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan. Sen tarkoituksena on selvittää, mikä on oikeudellisen ongelman keskeinen oikeudellinen sisältö ja kuinka oikeusjärjestelmän mukaan tämän ongelman edessä tulee toimia. Lainopillisen tutkimuksen keskeisin tarkoitus on tutkia oikeusjärjestelmään kuuluvia sääntöjä ja tulkita niitä.

Kieli
suomi

Sivuja
29

Asiasanat
Avioero, lapsen huolto, tapaamisoikeus, asuminen

THESIS
May 2016
Bachelor of Business Administration

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
FINLAND
Tel. +358 13 260 6800

Author
Anu Ahonen

Title
Child's Position in Divorce

Abstract

This thesis deals with the status of children in divorce cases. This includes the choice of child's guardianship, habitation and visiting rights. The Act on Child Custody and Right of Access (361/1983) plays the most important role in this thesis.

Over the decades the number of divorces have increased and it is not very rare to file for a divorce anymore. The divorce affects not only spouses but also their children. The position and interests of the child must always be ensured when dealing with questions about the child custody and right of access. These issues must be processed during divorce. Usually parents make an agreement about child's custody. However, in difficult cases the court of law makes the decision.

The research method used was a legal desk study, which includes the existing sources of law. The purpose is to clarify the main legal system and how to act according the law in front of this legal problem. The main purpose is to examine the legal rules of the legal system and interpret them.

Language
Finnish

Pages
29

Keywords

Divorce, child custody, right of access, habitation

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Avioero	6
2.1	Avioerojen yleistyminen	7
2.2	Avioeron liitännäisasiat	10
3	Lapsen huoltajuus.....	10
3.1	Lapsen huoltajan valinta	12
3.2	Asuminen	18
3.3	Tapaamisoikeus	22
3.4	Lapsen kuuleminen ja mielipiteen merkitys.....	26
4	Pohdinta.....	28
	Lähteet.....	30

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä käsitellään lapsen asemaa avioerossa. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetään erikseen laissa. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, myöhemmin LHL) sisältää lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyvät asiat, jotka on käsiteltävä avioeron yhteydessä. Lapsen kehitys ja hyvinvointi on turvattava myös avioerokriisin keskellä. Lain mukaan lapsen huollon tarkoituksena on mahdollistaa lapsen tasapainoinen kehitys, kasvatusta ja hyvinvointi hänen omia toiveita kunnioittaen. Turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toiveita vastaava koulutus on mahdollistettava. (LHL 1 §.)

Avioerot ovat vuosikymmenten aikana yleistyneet, eikä nykypäivänä ole enää harvinaista päättää avioliittoa eron. Monella avioeroa hakevista pareista on yksi tai useampi lapsi. Opinnäytetyön aiheeksi valitsin lapsen aseman avioerossa, koska aihe kiinnostaa itseäni ja on yhteiskunnallisesti tärkeä. Avioero ei kosketa pelkästään avioliitossa olevaa paria vaan myös perheeseen kuuluvia lapsia. Avioero vaikuttaa suuresti myös lapsen elämään ja etenkin tulevaisuuteen. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää, että lapsen hyvinvointi otetaan huomioon. Avioerosta ei saisi koitua lapselle haittaa, eikä se saisi vaikuttaa hänen tulevaisuuteen negatiivisesti. Lapsen edun tulisi olla pääasemassa avioerokäsittelyssä.

Litmalan (2002, 3) mukaan avioliitto on nykypäivänäkin yleisin parisuhteen muoto, mutta avioerot, lisääntyneet avioliitot sekä uusperheet ovat muokanneet kuvaa parisuhteesta ja perhemuodoista. Perhemallit ovat muuttuneet siten, että lapsiasioiden käsittely on lisännyt paineita. Äidistä, isästä ja lapsista muodostuvat ydinperheet ovat muuttuneet vaihtelevimpiin perhemuotoihin. Myös isien osallistuminen lasten elämään on lisääntynyt, ja tämä onkin lisännyt riitaisia käsittelyjä lasten huoltoon ja tapaamisoikeutta koskevia asioita. Lasten edun selvittäminen on tullut entistä haasteellisemmaksi tuomioistuimissa. Avioero ja siihen kuuluvat liitännäisasiat, kuten lapsen huollosta sopiminen, voivat sujua yhteisymmärryksessä ja sulavasti, mutta usein parin välille syntyy riitoja. Riidoista huolimatta vanhempien tulisi pystyä yhteistyöhön, sillä tilanne saattaa olla haitallinen lapselle.

Suurin osa vanhemmista pääseekin sopuun ja pystyy selvittämään asiat, eikä riita-asia kehity pysyväksi. (Nylund 2010, 1166.)

Ennen vuoden 1983 lakia lapsen huoltoa ja holhousta koskeva sääntely oli hyvin hajanaista ja täynnä aukkoja. Lapsen huolto määräytyi aina lapsen syntyperän ja hänen vanhempiensa suhteen perusteella. Lapsen huoltoa koskevan sääntelyn ongelmat tulivat esiin vasta kun avioerot 1970-luvun jälkeen alkoivat yleistyä. Vuonna 1983 asetetun lain myötä siirryttiin lapsikeskeiseen ajatteluun aikuiskeskeisen ajattelun sijaan. (Litmala 2002, 60–61.)

Tämän opinnäytetyö antaa vastauksia kysymyksiin siitä, mikä on lapsen asema avioerotilanteessa ja kuinka lapsen huoltaja valitaan. Vastaan myös kysymyksiin lapsen asumisesta vanhempien avioeron jälkeen sekä tapaamisoikeudesta. Lopuksi selvennän lapsen kuulemista ja mielipiteen merkitystä avioerotilanteessa.

Tutkimusmenetelmänä on kirjoituspöytä tutkimus eli lainoppi. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan. Sen tarkoituksena on selvittää, mikä on oikeudellisen ongelman keskeinen oikeudellinen sisältö ja kuinka oikeusjärjestelmän mukaan tämän ongelman edessä tulee toimia. Lainopillisen tutkimuksen keskeisin tarkoitus on tutkia oikeusjärjestelmään kuuluvia sääntöjä ja tulkita niitä. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 20.)

Toinen tärkeä tehtävä lainopillisessa tutkimuksessa on voimassa olevan oikeuden jäsentäminen, jota kutsutaan systematisoinniksi. Systematisoinnin avulla tutkimuksen tekijä pyrkii muodostamaan sellaista käsitejärjestelmää jolla oikeutta voidaan tulkita. Sen tarkoitus on auttaa hahmottamaan kokonaiskuvaa oikeudellisesta järjestelystä sekä niiden välisistä suhteista. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 20–21.)

2 Avioero

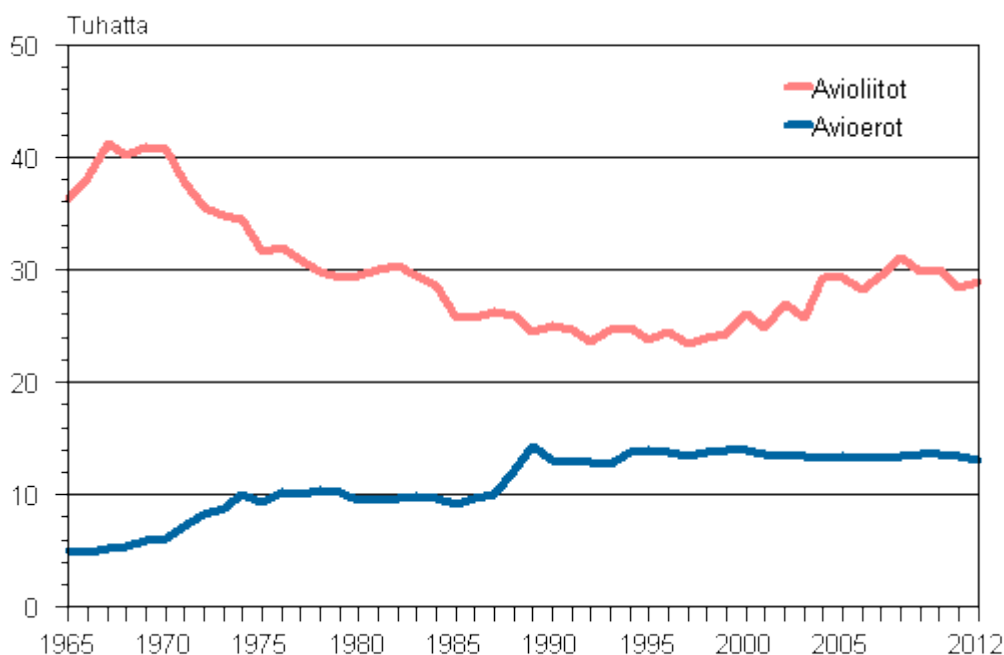
Avioeron hakeminen ei ole nykypäivänä enää niin harvinaista ja vaikeaa kuin ennen. Vuonna 1988 voimaan tulleen avioeronormistouudistuksen myötä avioeron hakemisesta on tullut helpompaa kuin aikaisemmin. Uudessa avioliittolaissa ei

enää oteta kantaa syyllisyyteen, syyttömyyteen tai avioeroperusteisiin. Avioliittolain uudistus ei poistanut kuitenkaan avioeroon kytkeytyviä ristiriitoja eikä liitännäisasioiden käsittelyä. Tuomioistuimessa käsitelläänkin pitkiä ja riitaisia asioita liittyen varallisuuden jakoon ja lasten huoltajuuteen. (Gottberg 2010, 44.)

Avioero on hakemusasia. Puolisot voivat hakea avioeroa joko yhdessä tai toinen puolisoista yksinään. Avioliittolain (234/1929, myöhemmin AL) 25 §:n mukaan puolisoilla on oikeus saada avioero harkinta-ajan jälkeen. Avioeroasia tulee viireille kun avioerohakemus toimitetaan tuomioistuimeen tai sen kansliaan, jonka jälkeen alkaa kulua kuuden kuukauden harkinta aika. Harkinta-ajan jälkeen puolisot tuomitaan avioeroon, jos he yhdessä tai toinen heistä sitä haluaa. (AL 26 §.) Harkinta-ajan tarkoituksena on antaa puolisoille aikaa järjestellä avioeroon liittyviä käytännön asioita. Sen tarkoituksena on myös ehkäistä liian hätiköityjä avioeroja. Harkinta-ajasta annettavan päätöksen yhteydessä puolisoille on ilmoitettava mahdollisuudesta osallistua perheasioiden sovitteluun. (Gottberg 2010, 48.) Harvoissa tapauksissa avioero voi tapahtua myös ilman harkinta-aikaa. Avioero myönnetään ilman harkinta-aikaa, jos avioliitto on solmittu avioesteestä huolimatta, esimerkiksi lähisukulaisen kanssa tai kun jompikumpi puolisoista on jo ennestään avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Tällaisissa tilanteissa avioeroasian voi käynnistää myös virallinen syyttäjä. Avioero voidaan myöntää ilman harkinta-aikaa myös silloin kun puolisot ovat asuneet erillään vähintään kaksi viimeistä vuotta. Tätä perustellaan sillä, että puolisoilla on katsottu olevan tarpeeksi pitkä aika tehdä harkittu päätös avioerosta. (Gottberg 2010, 48–49.)

2.1 Avioerojen yleistyminen

Avioeroihin suhtautuminen ja avioeroperusteet ovat vuosikymmenten aikana muuttuneet ja avioerot yleisestikin lisääntyneet. Esimerkiksi 1830-luvulla avioeroja myönnettiin vuosittain noin 30 ja vuonna 1929 myönnettiin ensimmäisen kerran 1 000 avioeroa. Nykysin avioeroja myönnetään vuosittain noin 13 500 kappaletta (Aarnio & Kangas 2010, 35). Kuvioista 1 voidaan huomata avioerojen yleistyminen.

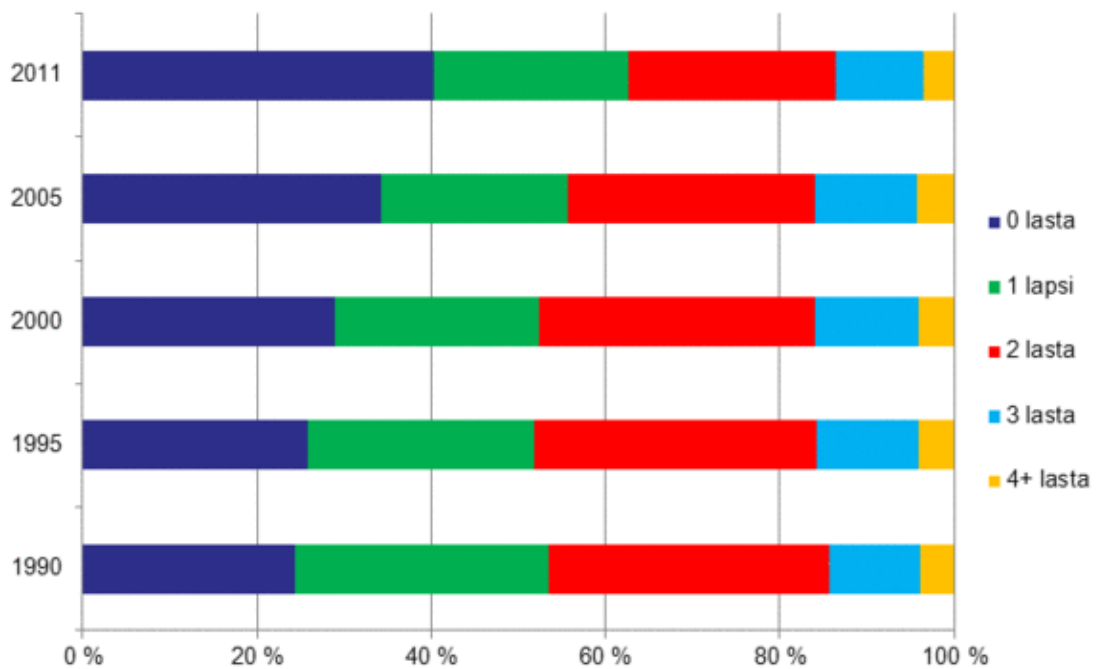
Kuvio 1. Avioliitot ja avioerot 1965–2012. (Tilastokeskus 2013.)

Kuviosta 1 voidaan havaita, että avioerot ovat melko pitkään pysyneet samalla tasolla. Vuodesta 1965 avioerojen määrä on hiljalleen noussut ja 1990-luvun jälkeen avioerojen määrä on pysynyt melko vakiona. Vuosien 1965–1970 välissä avioliittoja solmittiin vielä yli 40 000 vuodessa, minkä jälkeen luku on radikaalisti laskenut. 2000-luvun jälkeen avioliitot ovat hieman yleistyneet, mutta avioeroluvut ovat pysyneet samalla tasolla. Tilastokeskuksen (2013) mukaan vuonna 2014 vahvistettiin 13 682 avioeroa, vain 84 vähemmän kuin edellisellä vuonna. Vuonna 2013 avioerojen määrä taas oli noussut edellisvuoteen nähden. (Tilastokeskus 2013.)

Avioerojen yleistymistä ja sen syitä on tutkittu paljon. Erojen yleistyminen liitetään yleensä yhteiskunnalliseen laajempaan murrokseen. 1900-luvun puolivälin jälkeen maissa, joissa avioero hyväksyttiin, siirryttiin pian malliin, jossa avioeroa ei enää tarvinnut perustella viranomaisille. Avioeron saaminen helpottui entisestään. Yhteiskunnassa ruvettiin myös ajattelemaan enemmän yksilön hyvinvointia, mikä vaikutti yhteisöllisyyteen. Eroja ikäluokkien välillä oli: vanhemmat ikäluokat ajattelivat yhteisöllisiä arvoja, mutta nuoremmat ikäluokat kannattivat enemmän yksilöllisiä arvoja. 1980-luvun jälkeen yksilöllisyys arvona kasvoi vielä enemmän. (Koskinen 2013.)

Tutkimusten mukaan avioeroriskiä kasvattaa muun muassa omien vanhempien ero ja oma aikaisempi ero, lapseton avioliitto, lasten syntyminen ennen avioliiton solmimista sekä naisten korkeampi tulotaso. Yleisimmiksi perusteluiksi avioeroon mainitaan erilleen kasvu, läheisyyden puute sekä toisen puolisoista itsenäistyminen. Naiset hakevat miehiä aktiivisemmin avioeroa, mitä selitetään naisten aktiivisuudella yleisestikin elämässä. Naisille oma onnellisuus merkitsee enemmän, miehet taas puoltavat enemmän perheen koossa pysymistä. (Koskinen 2013.)

Monella avioparilla, jotka hakevat eroa, on lapsia. Kuviossa 2 on kuvattu vuosien 1990, 1995, 2000, 2005 ja 2011 avioerot lapsiluvuittain.

Kuvio 2. Avioerot Suomessa lapsiluvun mukaan 1990, 1995, 2000, 2005 ja 2011, %. (Väestöliitto 2011.)

Kaaviossa näkyy, että vuonna 1990 avioeropareista lapsettomia oli 25 %, kun taas vuonna 2011 lapsettomia pareja, jotka hakivat eroa, oli 40 % kaikista avioeroa hakeneista pareista. Kuvioista huomaa, että parit joilla on yli neljä lasta eroavat harvemmin kuin parit joilla on vähemmän lapsia. Suurperheiden eli perheiden joihin kuuluu lapsia 4 tai enemmän, avioerot eivät ole 1990-luvun alusta nykypäivään juurikaan muuttuneet. Yleensä avioeroon päätyvät avioparit joilla on yksi tai kaksi lasta. Vuonna 2011 kuitenkin suurin osa eronneista pareista oli lapsettomia.

2.2 Avioeron liitännäisasiat

Avioeron liitännäisasiana on aina käsiteltävä lapsen huoltajuutta ja tapaamisoikeutta koskevat kysymykset. Yleensä vanhemmat käsittelevät lapsen asemaa koskevat asiat keskenään avioeron yhteydessä ja tekevät siitä ilmoituksen sosiaalilautakuntaan, joka vahvistaa sopimuksen. Riitaisissa asioissa käräjäoikeus käsittelee avioeron ja liitännäisasiana lapsen huoltoa koskevan asian. (Aarnio & Kangas 2008, 41.)

Tutkimusten mukaan vanhemmat ovat pystyneet keskenään sopimaan lapsen asumisesta, huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvät asiat ennen avioeroa ja ilmoittaneet siitä sosiaalilautakuntaan. Huolto- ja tapaamisoikeussopimusten vahvistaminen sosiaalilautakunnassa lisääntyy vuosittain. Vuonna 1988 sosiaalilautakunta vahvisti noin 12 500 sopimusta koskien lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta. Vuonna 1993 tämä määrä oli kaksinkertainen ja vuonna 2001 vahvistettiin noin 38 000 sopimusta. (Litmala 2002, 19.) Vuonna 2008 sosiaalilautakunta oli vahvistanut noin 42 800 sopimusta koskien lapsen asemaa. Suurimmassa osassa vahvistettiin sopimus yhteishuoltajuuteen. (Aarnio & Kangas 2008, 41.)

3 Lapsen huoltajuus

Suomessa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat ovat yleisesti joko hakemusasioita tai riita-asioita joita käsitellään tuomioistuimessa. Mitään erillistä tuomioistuin menettelyä lapsiasioissa ei ole. Oikeudenkäyntikäsitteily on samanlainen kuin missä tahansa muussa hakemus- tai riita-asiassa. (Nylund 2010, 1166.) Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia tulee vireille hakemuksella jonka voivat täyttää vanhemmat yhdessä, toinen vanhemmista tai sosiaalilautakunta. Jos lapsi jää ilman huoltajaa esimerkiksi vanhempien kuoltua, voi asian panna vireille myös lapsen sukulainen tai joku muu läheinen henkilö. (LHL 14 §.)

Kasvatuksessa lasta on kohdeltava ymmärtäväisesti ja hänen on saatava osakseen turvaa ja hellyyttä. Lapsen alistaminen, kurittaminen tai loukkaava kohtelu on kiellettyä. Hyvän kasvatuksen tarkoituksena on edistää lapsen itsenäistymistä, vastuullisuuteen ja aikuisuuteen kasvamista. Läheiset suhteet erityisesti omiin vanhempiin on turvattava lapsen huoltoa ajatellessa. (LHL 1 §.)

Lapsen hyvään huoltoon kuuluu päivittäinen asuminen, ruoka, vaatetus, lepo sekä hoito ja valvonta. Lapsen ollessa pieni huolto painottuu yleisesti juuri perushoittoon, mutta lapsen kasvaessa tulevat kysymykseen koulunkäynti, harrastukset sekä vertais- ja läheissuhteet. Lapsen kasvaessa vanhemman vastuu muuttuu moniulotteisemmaksi. Apua ei tarvita enää perusasioissa, vaan lapsi tarvitsee ikäänsä nähden ohjausta ja neuvontaa. (Litmala 2002, 69–70.)

Vanhemmat vastaavat yhdessä lapsen huoltoa koskevista asioista, jos ei toisin ole määrätty. Toinen vanhemmista voi tehdä myös yksin päätöksiä lasta koskevista asioista, mutta jos päätöksellä on suuri merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, on vanhempien tehtävä päätös yhdessä. (LHL 5 §.) Vanhemmilla on vapaus sopia lapsensa huollosta, tapaamisista ja asumisesta keskenään. Sopimuksen lapsen huoltoa koskevista asioista voivat tehdä vain lapsen vanhemmat, joten isyyden tulee olla vahvistettuna ennen tämän sopimuksen tekemistä. Tarvittaessa sopimus lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta voidaan tehdä määrääjäksi. (Litmala 2002, 63.)

Suurin osa eroavista vanhemmista pystyy sovussa ja keskenään selvittämään lasta koskevat järjestelyt. Vain hyvin pienellä osalla riidat kasvavat niin suuriksi, että ne vaikuttavat huollon järjestelyihin ja synnyttävät pitkäaikaisen huoltoriitakierteen. (Aaltonen 2009, 20.) Lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja asumista koskevat asiat lisääntyvät jatkuvasti. Joko sosiaalitoimessa tai tuomioistuimessa käsitellään vuosittain noin 42 000 tapausta. Tuomioistuimessa näistä käsitellään noin yhdeksäs tai kymmenes osa ja riitaisia asioita noin 4-5 %. (Litmala 2002, 18.) Tutkimusten mukaan lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan ensiriidan tuomioistuimeen vireille saattoi 41,9 % tapauksista äiti yksin. 17,5 % tapauksista riita-asia tuli vireille isän toimesta. Vain yhdessä tapauksessa vireille panija

oli sosiaalilautakunta. Muissa tapauksissa vanhemmat saattoivat asian esille yhdessä. Nämä tulokset kuitenkin poikkeavat hieman siitä miten avioeroja haettiin. Vuonna 2000 käräjäoikeuteen jätetyistä ensivaiheen avioerohakemuksista 68 % oli avioparin yhdessä jättämiä. 23 % hakemuksista oli vaimon tekemiä ja vain 9 % miesten. Äidit laittoivat siis yli kaksi kertaa enemmän huoltoa koskevan asian vireille kuin avioeroa koskevan asian. Tässä tulee kuitenkin huomioida, että avioerohakemukset koskevat Helsinkiin jätettyjä avioerohakemuksia ja kaikissa tapauksissa aviopareilla ei ollut lapsia. (Auvinen 2006, 249.)

Lasten huoltoa koskevista riita-asioista noin 5 % päättyy tuomioistuinkäsittelyyn. Vaikka vanhemmat pääsisivätkin sopuratkaisuun, eikä asia tulisin käsiteltäväksi tuomioistuimeen, ei ratkaisu kaikissa tapauksissa ole lapsen tulevaisuuden kannalta hyvä. Toisaalta taas riitaisissa tilanteissa saatetaan päästä lapsen kannalta hyvinkin toimiviin ratkaisuihin. (Auvinen 2006, 11.) Auvinen (2006) kritisoi, että joissain tapauksissa sosiaalitoimen selvitystyö sekä tuomioistuinkäsittely saattaa kestää kohtuuttoman pitkiä aikoja, eikä ratkaisua riita-asioihin saada nopeasti. Tämän vuoksi koko käsittelyn ajan lapsen tilanne on epävarma ja riskeeraa oikeusturvan toteutumisen. (Auvinen 2006, 12.) Tarkat ja perusteelliset selvitykset ovat kuitenkin tärkeitä, jos vanhempien tilanne on erityisen hankala. Jos päätös tilanteesta tehdään ilman kunnon selvityksiä ja liian nopeasti, voi se myöhemmin tuottaa ongelmia perheessä ja vanhempien väliset riidat jatkua pitkäänkin. Vanhempien tulisi miettiä huoltoriitojen lomassa sitä, kuinka riitaiset ja pitkät käsittelyt tuomioistuimessa vaikuttavat lapsen elämään ja kuinka lapsi ne mahdollisesti kokee.

3.1 Lapsen huoltajan valinta

Ennen vuonna 1983 annettua lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta vanhempien avioerotilanteessa tuomioistuin määräsi aina lapsen huoltajuuden vain toiselle vanhemmista ja erotti toisen vanhemman huollosta kokonaan. Vanhemmilla ei ollut erotilanteessa lainkaan mahdollisuutta sopia huollosta keskenään. Sovussa olevat vanhemmat kuitenkin saattoivat jatkaa lapsen hoitamista yhdessä, eivätkä välittäneet virallisesta päätöksestä. Virallinen vastuu lapsesta oli kuitenkin vain tuomioistuimen määräämällä huoltajalla. (Gottberg 2010, 167.)

Nykyinen laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittelee lapsen huoltajaksi lapsen vanhemmat tai henkilön, jolle huolto on uskottu. Lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta tai ennen sitä, jos hän menee naimisiin. (3 §.) Lapsen syntymän perusteella molemmat vanhemmat ovat lapsen huoltajia, jos he ovat avioliitossa keskenään. Muutoin äiti on aina virallinen huoltaja. Jos vanhemmat kuitenkin myöhemmin lapsen synnyttyä menevät naimisiin, tulee molemmista vanhemmista huoltajia. (6 §) Lapsen isän tunnustaessa isyytensä ennen lapsen syntymää, voivat vanhemmat sopia, että he molemmat ovat lapsen huoltajia, vaikka he eivät olisikaan avioliitossa (8a §). Lapsen huolto voidaan määrätä vanhempien sijaan myös jollekin muulle henkilölle. Tähän tarvitaan aina asianomaisen henkilön suostumus. Tällä henkilöllä on kuitenkin myöhemmin mahdollisuus vapautua huoltajuudesta näin halutessaan. Lapsen omia vanhempia ei voida noin vain vapauttaa huollosta. Lapsen edun mukaista ei kuitenkaan olisi tilanne, jossa vanhemmat vasten tahtoaan pakotetaan olemaan lapsen huoltajia. (Litmala 2002, 63.)

Lapsen huolto on sopimusasia. Vanhemmat voivat yhdessä sopia ovatko molemmat yhdessä lapsen huoltajia vai uskotaanko huolto vain toiselle vanhemmista. Lapsella on kuitenkin oikeus tavata ja olla yhteydessä molempiin vanhempiinsa. Sopimus huollosta ja tapaamisoikeudesta tehdään kirjallisesti sen kunnan sosiaalilautakunnalle missä lapsen asuinpaikka on. Sosiaalilautakunnan on sopimusta vahvistaessa otettava huomioon lapsen etu ja hänen omat toivomukset. Tämän jälkeen sosiaalilautakunta vahvistaa sopimuksen ja se pannaan täytäntöön. (LHL 7-8 §.)

Yleensä sosiaalilautakunta vahvistaa vanhempien yhdessä tekemät sopimukset ilman perusteellisempaa selvitystä. Selvitys tehdään kuitenkin, jos sopimuksessa käy ilmi jokin tärkeä asia, joka olisi lapsen edun vastainen. (Gottberg 2010, 169.) Lähtökohtaisesti aina oletetaan, että lapsen vanhemmat tietävät parhaiten, mikä on lapselle parhaaksi. Tämän vuoksi vanhempien ollessa yhtä mieltä lapsen huollosta ei sosiaalitoimi tee perusteellisempaa tutkimusta lapsen edun toteutumisesta. Sosiaalitoimen on kuitenkin varmistettava, etteivät vanhemmat ole ym-

märtäneet väärin, mitä sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta käytännössä tarkoittaa. On tärkeää, että vanhemmat ymmärtävät, minkälaisen sopimuksen he ovat tekemässä, jotta he osaavat sitoutua siihen, eikä myöhemmin synnyisi riitoja sopimuksen sisällöstä. (Litmala 2002, 64–65.)

Vanhemmat voivat jättää sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tekemättä tai tekevät sopimuksen mutta eivät saata sitä vahvistettavaksi sosiaalilautakunnassa tai tuomioistuimessa. Litmalan (2002, 65) mukaan kolmentyyppisissä tapauksissa sopimus jätetään tekemättä. Ensimmäinen tilanne on, että toinen vanhempi ei halua lasta huollettavakseen eikä välitä tavata tätä eron jälkeen. Toinen tilanne voi olla sellainen, jossa lapset ovat jo varttuneempia ja heidän annetaan itse päättää, kumman luona haluavat asua ja milloin tapaavat etävanhempaa. Kolmannessa tilanteessa vanhemmat eivät omasta mielestään tarvitse mitään sopimusta tilanteeseen vaan osaavat yhteisymmärryksessä päättää lapsen huoltoa koskevat asiat. Sopimuksen tekemättä jättäminen saattaa kuitenkin myöhemmin tuottaa ongelmia, jos vanhempien välille vuosienkin päästä syntyy riitaa esimerkiksi lapsen tapaamisesta. Jos sopimusta ei saada riitojen lomassa aikaan, siirtyy asia tuomioistuimelle ratkaistavaksi. (Litmala 2002, 65.)

Vaikka vanhemmat eroaisivatkin sovussa ja heistä sillä hetkellä tuntuu, että he osaavat keskenään ratkaista lapsen huoltajuutta koskevat asiat, on hyvä kuitenkin miettiä tulevaisuutta. Avioero on suurimmalle osalle pareista kriittinen paikka, ja he saattavatkin myöhemmin ajatella huoltoon liittyvistä asioista eritavalla kuin avioeroprosessin keskellä. Tällöin on hyvä, että sosiaalilautakuntaan olisi tehty sopimus lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta, ettei riita-asiaa tarvitsisi viedä tuomioistuimeen asti.

Tuomioistuin tekee päätöksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, jos vanhemmat eivät keskenään pysty sopimaan asiasta. Tuomioistuin voi määrätä huollon vanhemmille yhteisesti tai vain toiselle vanhemmista. Tuomioistuin käsittelee myös lapsen asuinpaikan ja voi määrätä lapsen asumaan toisen vanhemman luo. Yhteydenpito siihen vanhempaan kenen luona lapsi ei asu, on myös käsiteltävä samassa yhteydessä. (LHL 9 §.) Sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta tai

tuomioistuimen antamaa päätöstä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta voidaan muuttaa, jos siihen on aihetta tai olosuhteet jostain syystä muuttuvat (LHL 12 §).

Tuomioistuimen pohtiessa päätöstä huoltomuodosta, tulee sen miettiä kuinka vanhemmat tulevaisuudessa pystyvät toimimaan yhdessä. Päätöksessään tuomioistuin ottaa huomioon minkä tasoinen riita vanhempien välillä vallitsee, kuinka kauan riita on kestänyt ja kuinka he ovat aikaisemmin ratkaisseet lasta koskevat asiat. Se, että vanhemmat ovat aikaisemmin pystyneet yhdessä keskustelemaan ja sopimaan lapsen tapaamista ja huoltoa koskevista asioista vaikuttaa myönteisesti yhteishuoltajuuden syntymiseen. (Aaltonen 2009, 30.) Yhteishuoltajuudella tarkoitetaan huoltajuutta, jossa huolto on jakamatonta tai jaettuna molemmille vanhemmista. Yksinhuollolla taas tarkoitetaan huoltoa jossa vain toinen vanhemmista on lapsen huoltaja. (Aaltonen 2009, 24.)

Muita asioita, jotka vaikuttavat myönteisesti yhteishuoltajuuspäätökseen, ovat vanhempien samansuuntaiset kasvatuseriaatteet ja yksimielisyys lasta koskevista isoista kysymyksistä, kuten koulutuksesta. Myös se, että vanhemmat pystyvät erottamaan parisuhteen ja vanhemmuuden toisistaan vaikuttaa yhteishuoltajuuspäätökseen. Päätökseen saattaa hyvin harvoissa tapauksissa vaikuttaa myös toisen vanhemman halu yksinhuoltajuuteen vain kustomielessä. Jos toinen vanhempi haluaa erottaa lapsen kokonaan toisen vanhemman elämästä ja käyttää yksinhuoltajuutta aseena toista vanhempaa vastaan, voi tuomioistuin kuitenkin päätyä ratkaisuun yhteishuoltajuudesta. (Aaltonen 2009, 30.)

Tuomioistuimen ratkaisuissa tulee kiinnittää huomiota siihen kuinka vanhempien yhteishuoltajuus käytännössä lapsen arkielämässä voisi toimia. 1990-luvun alussa yhteishuoltajuus oli enemmän sääntö kuin poikkeus. Yhteishuoltajuus määrättiin niillekin vanhemmille, jotka eivät olleen yksimielisiä lapsen huoltoa koskevasta asiasta. Yhteishuollossa vanhempien on pystyttävä tekemään ratkaisuja lasta koskevissa asioissa yhdessä ilman riitoja. Vanhempien riitely voi jopa estää lasta koskevien tärkeiden päätösten syntymisen. (Aaltonen 2009, 29.) Tuomioistuin voi päätyä myös ratkaisuun rajoitetusta yhteishuollosta. Tällöin määritellään tehtävänjako, jossa vain toiselle huoltajista annetaan valta tehdä päätös

lasta koskevassa asiassa. Määräys voi koskea esimerkiksi lapsen koulusta, passista tai nimestä tehtävää päätöstä. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2011.) Tuomioistuimen ja sosiaalilautakunnan on tärkeää selvittää onko lapselle hyödyllistä yhteishuoltajuus, jossa vanhemmat riitelevät paljon. Tärkeät päätökset lapseen liittyen, esimerkiksi lapsen koulutuksesta, voivat jäädä riitojen varjoon ja vaikuttaa koko lapsen tulevaisuuteen ei toivotulla tavalla.

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevissa ensisijaisissa ratkaisuissa noin puolessa tapauksissa huoltomuoto oli yhteishuoltajuus. Äitien yksinhuoltajuus tuli ratkaisuksi yli viisi kertaa enemmän kuin isän yksinhuoltajuus. Ratkaisuun yksinhuollosta päädyttiin siis alle 50 % tapauksista. Muutosratkaisuissa kuitenkin yksinhuollon osuus kasvoi hieman yli puoleen. Myös isien yksinhuollon osuus kasvoi samalla. Muutosratkaisuja huollon suhteen tehtiin kuitenkin vähän verrattuna ensiratkaisuihin. (Auvinen 2006, 249.)

Yhteishuoltajuuden oikeudellinen sisältö käsittää lapsen edustamisen ja lasta koskevien asioiden päätöksenteon yhdessä. Lapsen arkipäiväisestä huollosta vastaa se vanhempi kenen luona lapsi kulloinkin on. Lapsen päivittäinen huolto ei yleensä ole suurin ongelma erotilanteissa vaan suurimmat riidat syntyvät siitä, kumman vanhemman luokse lapsi määrätään asumaan. (Aaltonen 2009, 23.)

Lapsen huoltajilla on yhteistoimintavelvollisuus. Vanhempien on aina tilanteesta riippumatta pystyttävä yhdessä ratkaisemaan lapsen kannalta tärkeät kysymykset. Pääasiallinen vastuu päivittäisestä huollosta on sillä vanhemmalla kenen luona lapsi asuu, mutta päävastuu siirtyy aina tapaamisten yhteydessä toiselle vanhemmalle. Tärkeistä asioista vastuu on molemmilla vanhemmilla yhdessä. (Litmala 2002, 74.) Yhteishuoltajuudessa vanhemmat tekevät yhdessä tärkeät lasta koskevat päätökset. Esimerkiksi lapsen koulutus, asuinpaikan valinta sekä terveydenhuolto ovat merkittäviä ja lapsen tulevaisuuden kannalta tärkeitä päätettäviä asioita. (Aaltonen 2009, 25.) Perustuslain (731/1999) 5 § 1 momentin mukaan jokaisella suomen kansalaisella on oikeus valita asuinpaikkansa. Kuitenkin yhteishuoltajuus rajoittaa tätä siinä mielessä, että vanhempi ei saa muuttaa lapsen kanssa toiselle paikkakunnalle, jos tapaamisoikeus etävanhempaan kärsii.

Yksinhuoltajuudessa vain toinen vanhempi päättää lasta koskevista tärkeistä asioista. Yksinhuoltajuuden yhteydessä vanhemmat voivat kuitenkin tehdä sopimuksen, jossa toisella vanhemmalla on oikeus saada tietoonsa lasta koskevat tärkeät päätökset. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011.) Yksinhuoltoratkaisuun voidaan päätyä Aaltosen (2009) mukaan tilanteissa, joissa vanhemmilla ei ole ollenkaan keskusteluyhteyttä, vanhemmat eivät pääse sopuun lasta koskevista käytännön asioista tai vanhempien kasvatuseriaatteet ovat ristiriidassa. Toisen vanhemman väkivaltainen käytös, mielenterveysongelmat tai päihteiden väärinkäyttö puoltavat ratkaisua yksinhuoltajuudesta. Tuomioistuin tekee aina päätöksen lapsen edun mukaisesti. Päätöksellä huoltajuudesta ei koskaan ajatella vanhempien palkitsemista tai rangaistusta, vaan päätöstä tehdessä ajatellaan ainoastaan lapsen parasta. Tuomioistuimessa käsiteltävät tapaukset ovat kaikki erilaisia ja jokaisessa ratkaisussa ajatellaan kokonaiskuvaa, eikä päätöstä tehdä pelkän yksittäisen seikan vuoksi. (Aaltonen 2009, 31–32.)

Gottbergin (2010) mukaan tuomioistuin ei ole päätöksessään sidottu toteuttamaan vanhempien vaatimuksia, vaan ennen kaikkea sen on huomioitava lapsen etu. Tuomioistuin hankkii tilanteesta riippuen selvityksen lapsen huollosta sosiaalilautakunnasta, jos se on tarpeen asian ratkaisemiseksi. Jos kuitenkin käy ilmi, että vanhemmat voivat keskenään sopia huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat, tehdään sopimus sosiaalilautakunnan avustuksella. (LHL 16 §.)

Tuomioistuimen on kuitenkin vaikeaa saada tietoonsa kaikkia niitä seikkoja, jotka on huomioitava lapsen edun selvittämisessä. Vanhempien asuessa eri paikkakunnilla, pyydetään selvityksen molempien kuntien sosiaalilautakunnasta. Tuomioistuin saa selvityksessä tiedot lapsen ja vanhempien olosuhteista ja muista asioista jotka voivat vaikuttaa päätöksen tekemiseen. (Gottberg 2010, 170.) Tuomioistuin voi määrätä kenen luona lapsi väliaikaisesti asuu sekä lapselle väliaikaisen huoltajan, jos se on tarpeellista, ennen lopullisen päätöksen antamista. Väliaikainen päätös on voimassa niin kauan kunnes lopullinen päätös astuu voimaan tai kunnes se jostain syystä perutaan tuomioistuimessa. Väliaikaiseen päätökseen ei voi hakea muutosta. (LHL 17 §.)

3.2 Asuminen

Aaltosen (2009) mukaan lapsen asumisella tarkoitetaan määräystä, jossa tuomioistuin tai sosiaalivirasto on määrännyt lapsen asumaan toisen vanhemmista luo. Se missä lapsi avioeron jälkeen asuu, on yksi keskeisimmistä asioista lapsen asemaa ajatellen. Vaikka huolto saataisiinkin järjestettyä yhtenäiseksi, vaikuttaa lapsen asuminen vain toisen vanhemman luona huollon konkreettiseen sisältöön. Se kumman luona lapsi asuu, ei kuitenkaan vaikuta toisen vanhemman päätös- ja edustusvaltaan. (Koulu 2014, 131.) Erityisesti pienelle lapselle on tärkeä sidos välittömään huoltajaan, ei niinkään se missä hän asuu. Lapsen kasvaessa fyysinen asuinympäristö tulee entistä merkityksellisemmäksi. Sosiaaliset suhteet, kaverit ja harrastukset ovat tärkeässä roolissa varttuneemman lapsen elämässä ja muuttaminen asuinpaikkakunnalta toiselle voikin olla vaikeaa lapselle. (Litmala 2002, 84.)

Vanhempien eron jälkeen lapsi voi virallisesti asua vain toisen vanhemman luona, vaikka vanhemmat voivat muuten sopia asumisjärjestelyistä vapaasti. Vanhemmat voivat esimerkiksi sopia, että lapsi oleskelee molempien vanhempien luona yhtä paljon. Vaikka etävanhempi saattaa kokea, että jää paitsi lapsen kasvatuksesta, voi hän kuitenkin tarjota lapselle myönteisiä kokemuksia tapaamisten yhteydessä joita lähivanhempi ei välttämättä pysty lapselle tarjoamaan. (Litmala 2002, 82–83.)

Päätöksessä lapsen lähihuoltajasta tuomioistuimen on kiinnitettävä huomiota siihen, että päätös vastaa huoltolain 1 §:n mukaisia tavoitteita. Esimerkiksi lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi on turvattava, lapsen yksilölliset tarpeet ja toivomukset huomioitava, hänelle on taattava hyvä hoito ja kasvatusta sekä turvallinen ja virikkeitä antava kasvu-ympäristö. Myös lapsen ja vanhemman välinen suhde vaikuttaa lähihuoltajan valintaan. (Aaltonen 2009, 51–52.)

Ennen päätöksen tekoa tuomioistuin on pyytänyt selvityksen vanhempien ja lasten välisistä suhteista sosiaalilautakunnalta ja kuullut lasta. Tuomioistuin käyttää tätä selvitystä tukena, mutta arvioi tilannetta myös itse kyselemällä vanhemmilta lapsen ja vanhemman arkielämään liittyviä kysymyksiä. Pelkästään vanhemman

myönteiset ominaisuudet kuten vastuuntuntoisuus, hyvä koulutus tai älykkyys ei itsessään voi vaikuttaa päätöksen tekoon, vaan on huomioitava myös emotionaalisia tekijöitä. Erityisen tärkeää on ottaa huomioon se, että lapsen suhteet molempiin vanhempiin ja muihin läheisiin pysyisivät mahdollisimman hyvinä. Tuomioistuimen on siis myös pohdittava, kummalla vanhemmista on paremmat valmiudet tukea lapsen myönteistä suhdetta toiseen vanhempaan ja muihin läheisiin ihmisiin. (Aaltonen 2009, 51–52.) Seuraavassa korkeimman oikeuden ratkaisussa lapset oli aluksi määrätty asumaan äidin luo mutta päätöstä muutettiin riita-asian vireille tulon myötä.

KKO 2003:126

Helsingin kärjäoikeus oli 15.9.2000 määrännyt lapset B:n ja A:n yhteiseen huoltoon ja asumaan A:n luona puolisoiden samana päivänä allekirjoitetun yhteisen avioeron ensimmäisen vaiheen hakemuksen perusteella. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on tullut riidanalaiseksi keväällä 2001 A:n vaadittua yksinhuoltoa avioeron toisen vaiheen hakemuksessaan. B oli vastaavasti vaatinut yksinhuoltoa ja lasten asumista luonaan.

Valituksenalaisessa päätöksessä 22.8.2002 kärjäoikeus oli perustellut ratkaisuaan olosuhteiden vakiintumisella ja tutulla kasvuympäristöllä sekä sillä, ettei asiassa ollut ilmennyt asumisjärjestelyn muuttamiselle tarkoitettua tai muutakaan syytä. Lasten asumisen ollessa riidanalainen asia oli ollut väliaikaisesti järjestettävä. Väliaikaisjärjestely ja tilanteen vakiintuminen sen myötä eivät saaneet muodostua vaihtoehdottomaksi perusteeksi lopulliselle ratkaisulle.

Helsingin sosiaalilautakunnan selvityksen 2.5.2002 mukaan kumpikin vanhemmista oli sovelias lasten huoltajaksi sekä kykeni huolehtimaan lapsista lähihuoltajana. Selvityksessä ei ollut otettu suoraan kantaa lasten asumiseen jomman kumman vanhemman luona. Koska kumpikin vanhempi liittyi läheisesti lasten elämään sekä emotionaalisesti että arjen tasolla, lasten tulisi voida olla yhtä paljon kummankin vanhemman kanssa. Lasten kannalta lähiympäristö (koulu, päiväkotit ja kaverit) säilyi ennallaan riippumatta siitä, kumman luona he jatkossa asuivat ja kotien läheisyys mahdollistaa sen, että myöhemmin kaikki lapset voivat ilman erityisjärjestelyä liikkua kotien välillä. Vanhin lapsi oli selvityksen tekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa ollut tarkka siitä, ettei hän asettunut kummankaan vanhemman puolelle. Pienemmiltä lapsilta asiaa ei ollut selvityksessä tiedusteltu.

Asianosaisten kertomasta ja sosiaalilautakunnan selvityksestä hovioikeus oli voinut päätellä, että molemmat vanhemmat olivat hyvin kiintyneitä lapsiin ja että lapsilla oli hyvä olla kummankin seurassa. Koska lap-

sen edun kannalta sekä B että A olivat soveliaita lähihuoltajiksi, hovioikeus kiinnitti tässä tasavertaisessa tilanteessa lasten etua harkitessaan huomiota seuraaviin seikkoihin. B pystyi tarjoamaan lapsille väljemmät asumisolot kuin A ja lapsilla oli B:n luona omat huoneet. Kysymyksessä oli tällä hetkellä 5-, 8- ja 11- vuotiaat pojat, joista kaksi vanhinta oli koulussa ja nuorin päiväkodissa. Oman tilan tarve tuli jatkossa korostumaan ja oman huoneen voidaan arvioida antavan lapsille mahdollisuuden saada rauhaa läksyjenteolle sekä leikkiä kodissaan myös omien kavereiden kanssa. Toisaalta laajan ja toimivan tapaamisoikeuden kautta lapsilla oli mahdollisuus säilyttää läheinen yhteys A:han.

Edellä olevilla perusteilla hovioikeus päätyi siihen, että lasten edun mukainen ratkaisu oli heidän asumisensa isä B:n luona. Koska lapset olivat tähänkin mennessä olleet paljon lähellä asuvan isänsä luona, hovioikeus totesi lisäksi, että asumisjärjestelyä koskevan päätöksen muuttaminen ei merkittäväällä tavalla edes muuttanut lasten tuttua ja vakiintunutta elämänympäristöä.

Tuomioistuin voi määrätä lapsen asumaan vain toisen vanhemman luona. Lasta ei missään tilanteessa voi määrätä asumaan vuorotellen molempien vanhempien luona. Tuomioistuin määrää toisen vanhemmista lapsen lähihuoltajaksi eli huoltajaksi jonka luona lapsi virallisesti asuu, ja oleskelu toisen vanhemman luona vahvistetaan tapaamisoikeutena. Pääasiallisesti lähihuoltaja on vastuussa lapsen päivittäisestä hoidosta. Lapsen tavatessa toista vanhempaansa, etävanhempaa, on vastuu arkihuollosta hänellä. (Aaltonen 2009, 38–39.)

Vanhempien erotessa on lapsen kannalta tärkeää miettiä, kuinka lapsen suhteet molempiin vanhempiin voivat jatkua. Avioerossa kyse on parisuhteen päättymisestä ja vanhempien välisistä suhteista. Eron ei pitäisi vaikuttaa vanhempien ja lapsen välisiin suhteisiin. Kuitenkin suurin osa, noin 90 %, lähihuoltajista on äitejä. Tämä vaikuttaa lapsen ja isän suhteeseen, koska tapaamiset tapahtuvat pääsääntöisesti viikonloppuisin ja loma-aikoina. (Litmala 2002, 39.) Yleensä ratkaisu lapsen asumisesta annettiin lapsen huoltajuutta koskevan asian yhteydessä, asumiseen voitiin erikseenkin esittää vaatimus. Tutkimusten mukaan kaikista asumiseen liittyvistä tapauksista ratkaisu äidin luona asumisesta annettiin kaksi kertaa useammin kuin isän luona asumisesta. (Auvinen 2006, 251–252.)

Lapsen etu on otettava huomioon määriteltäessä lapsen asuinpaikkaa tuomioistuimessa. Vaikka edun määrittäminen yksittäistapauksissa onkin vaikeaa, on oikeuskäytäntöön kehittynyt joukko kriteerejä, jotka otetaan huomioon päätöstä

tehtäessä. Psykososiaaliset ongelmat ovat yksi kriteeri. Toisen vanhemman päih-teiden väärinkäyttö tai mielenterveydelliset ongelmat yleensä estävät häntä ole-masta lapsen lähihuoltaja. Vakavat mielenterveysongelmat vaikuttavat siihen, ettei tuomioistuin määrää lasta asumaan tämän vanhemman luo. Lievissä mie-lenterveysongelmissa, kuten esimerkiksi masennuksessa, joka johtuu avio-erosta, voidaan kuitenkin harkita sitä, että vanhempi parantuu ja on valmis huo-lehtimaan lapsesta normaalisti. Jokaisessa mielenterveysongelmatapauksessa kuitenkin otetaan huomioon asiantuntijoiden mielipide. (Aaltonen 2009, 40–41.)

Lasta ei pääsääntöisesti koskaan määrätä asumaan väkivaltaisen vanhemman luo. Vaikka väkivalta ei kohdistuisikaan suoraan lapseen vaan esimerkiksi toi-seen vanhempaan tai ulkopuolisiin, estää se silti lähihuoltajuuden. Väkivallan nä-keminen tai siitä kuuleminen ei ole hyväksi lapselle ja voi vaikuttaa häneen niin psyykkisesti sekä fyysisesti. Väkivalta voi heijastua myös siihen, miten lapsi suh-tautuu vanhempiinsa. Esimerkiksi lapsi voi pelätä väkivaltaista vanhempaa ja yrit-tää suojella väkivallan kohteena olevaa vanhempaansa. (Aaltonen 2009, 42.)

Aaltosen (2009) mukaan tuomioistuimet ja sosiaalitoimi eivät aina ole päätöksis-sään kiinnittäneet tarpeeksi huomiota perheväkivaltaan. Lapsen kertomia koke-muksia perheväkivallasta ei osattu arvioida tai perheväkivaltakysymys sivuutettiin päätöksenteossa. Kuitenkin 2000-luvulla perheväkivaltaan on kiinnitetty enem-män huomiota tuomioistuiratkaisuissa. Perheväkivalta tilanteiden käsittely on hankalaa tuomioistuimessa. Vain osassa perheväkivaltatilanteista on tehty poliisille tai muulle viranomaiselle ilmoitus. Tästä huolimatta on väite väkivallasta otet-tava vakavasti vaikka siitä ei voitaisikaan esittää todisteita. Tuomioistuimen on tällaisissa tapauksissa tehtävä perusteellinen selvitys siitä onko väkivaltaa tapah-tunut, jotta lapsen turvallisuus voidaan taata. (Aaltonen 2009, 43–45.)

Joskus perheen ongelmia voi olla ulkopuolisen hankala huomata. Päihdeongel-mat ja väkivaltaisuus voidaan hyvinkin pyrkiä peittämään niin hyvin kuin mahdol-lista. Varsinkin tilanteissa, jossa vanhempi ei myönnä itselle, että hänellä tai hä-nen perheessään on ongelma, saatetaan totuutta salailia. On hyvä, että perus-teellinen selvitys perheen tilanteesta tehdään ja saadaan selville seikat, jotka vai-kuttavat lapsen lähihuoltajan valintaan.

Yleensä riitatilanteissa tuomioistuin joutuu tekemään päätöksen kahden tasavertaisen vanhemman väliltä. Päätöksen teko voi olla vaikeaa, jos molemmat vanhemmat ovat soveltuvia lapsen lähihuoltajiksi. Vanhempiakin on kohdeltava tasavertaisesti, eikä esimerkiksi sukupuolen perusteella saa suosia päätöksenteossa. Tutkimusten mukaan äidit ja isät ovat menestyneet melko tasaisesti kun lähihuoltajaa on valittu. Sukupuolella ei kuitenkaan päätöksissä ole merkitystä, koska päätökset tehdään lapsen edun mukaisesti. (Aaltonen 2009, 50.) Yleinen käsitys siitä, että äiti on lapselle paras huoltaja ja lapsen tulisi asua äitinsä luona, on mielestäni muokkaantunut. Nykyään isät ovat yhtä paljon lapsen elämässä mukana kuin äiditkin, verrattuna siihen mikä isien rooli on ennen ollut.

3.3 Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on, että lapsella on mahdollisuus pitää yhteyttä toisella paikkakunnalla asuvaan vanhempaansa. Lapsen oikeuteen tavata vanhempiaan ei vaikuta se onko vanhempi lapsen huoltaja vai ei. Jos toinen vanhemmista on erotettu huollosta tai jostain syystä ei halua olla lapsen huoltaja, mutta haluaa tavata lastaan, tapaamisoikeus antaa mahdollisuuden pitää lapsen ja vanhemman suhdetta yllä. (Peuralahti 2010, 22.) Lain mukaan lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata molempia vanhempiaan. Toisen vanhemman tapaaminen on järjestettävä aina lapsen etua ajatellen. (LHL 2 §.)

Tapaamisoikeus on niin lapsen kuin vanhemmankin oikeus. Tuomioistuimen käsitellessä tapaamisoikeutta, on huomioon otettava ensisijaisesti lapsen näkökulma. Vanhemman näkökulma on kuitenkin myös huomioitava, sillä vanhemmalla on oikeus tavata ja pitää yhteyttä muualla asuvaan lapseensa. Vanhemman tapaamisoikeutta voidaan kuitenkin rajata, jos se on lapsen edun mukaista. (Aaltonen 2009, 75.) Seuraavassa korkeimman oikeuden ratkaisussa etävanhemman tapaamisoikeutta on jouduttu rajaamaan isän päihdeongelman vuoksi.

KKO 2005:138

Sosiaaliviranomaiset olivat lausunnoissaan esittäneet lapsen ja isän tapaamisten järjestämistä valvottuina. Kun lapsen ja isän tapaamiset eivät sinänsä olleet lapsen edun vastaisia, tapaamisoikeutta ei voitu kokonaan evätä pelkästään sillä perusteella, että sosiaaliviranomainen ei katsonut voivansa järjestää tapaamisten vaatimaa valvontaa eivätkä vanhemmat voineet esittää muutakaan vaihtoehtoa valvottujen tapaamisten järjestämiselle.

Tampereelta oleva A vaati hakemuksessaan, että hänen ja Valkeakoskelta olevan B:n yhteiselle, yksin B:n huollossa olevalle lapselle C:lle (syntynyt 18.2.2001) vahvistetaan oikeus tavata isäänsä. B vastusti tapaamisoikeuden vahvistamista ja esitti toissijaisesti, että tapaamiset tulisi järjestää vain valvotuissa olosuhteissa.

Käräjäoikeuden pyytämistä Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen ja Valkeakosken sosiaali- ja terveyslautakunnan olosuhdeselvityksistä selvisi, ettei A ollut koskaan hoitanut lasta yksin ja että hänellä oli päihdeongelma. Molemmat sosiaalilautakunnat suosittelivat tapaamisten järjestämistä valvotuissa olosuhteissa.

Käräjäoikeus totesi, että tapaamisoikeutta koskeva asia oli ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Tapaamiset oli pyrittävä järjestämään siten, että lapselle turvataan hyvä hoito sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Tapaamisia ei voitu sallia, jos ne eivät olleet lapsen edun mukaisia. C tarvitsi nuoren ikänsä vuoksi jatkuvaa huolenpitoa, turvallisuutta sekä vastuullisen hoitajan, eikä hänen turvallisuuttaan ja huolenpitoaan voitu vallitsevissa olosuhteissa taata riittävällä tavalla muutoin kuin järjestämällä lapsen ja isän väliset tapaamiset valvottuina.

Hovioikeuden ja käräjäoikeuden päätökset kumotaan pääasian osalta. Korkein oikeus vahvistaa, että C:llä on oikeus tavata isäänsä A:ta kerran kuukaudessa kunkin kuukauden ensimmäisenä perjantaina kello 12.00 ja 16.00 välisenä aikana valvotusti enintään kolmen tunnin ajan.

Tapaamisoikeus koskee vain lapsen ja vanhemman välistä tapaamista. Tapaamisoikeutta ei siis voi vahvistaa esimerkiksi lapsen ja tämän läheisen sukulaisen välille. (Aaltonen 2009, 75.) Vanhemmat voivat sopia tapaamisesta lapsen ja muiden sukulaisten, esimerkiksi isovanhempien, välillä, mutta tällaisia sopimuksia ei voida panna täytäntöön sopimusrikkomusten sattuessa. Täytäntöön pantava tapaamisoikeus voidaan tehdä siis vain vanhempien ja lapsen välille. (Peuralahti 2012, 25.)

Gottbergin (2010) mukaan tapaamisoikeus on laissa kirjattu ennemminkin lapsen oikeudeksi. Jos lapsen lähihuoltaja ilman syytä estää lasta tapaamasta toista vanhempaansa, voidaan hänet sakon uhalla pakottaa päästämään lapsi tapaamisiin etävanhemman kanssa. Jos taas lapsi kieltäytyy tapaamisista, ei häntä voida pakottaa niihin. Myöskään vanhempia ei velvoiteta pakottamaan lasta tapaamisiin. Tapaamisoikeudessa on siis kysymys lapsen oikeudesta, ei velvollisuudesta. (Gottberg 2010, 177.) Lapsen ja vanhemman tapaamisoikeutta ei voida toteuttaa väkisin, jos etävanhempi ei halua tavata lastaan. Tällaisessa tilanteessa lähivanhempi ei voi vaatia tapaamisen täytäntöönpanoa, eikä lapsi voi sitä myöskään itse vaatia. Jos etävanhempi pakotettaisiin tapaamisiin, ei se lapselle välttämättä olisi positiivinen kokemus. (Peuralahti 2012, 30.)

Normaalina tapaamisoikeutena pidetään nykyisen mallin mukaan sitä, että lapsi tapaa sitä vanhempaa kenen luona ei asu joka toinen viikonloppu, yhtenä iltana viikossa, juhlapyhinä vuorovuosittain sekä useamman viikon kesäisin. Vaikka suoranaisesti laki ei tue tätä mallia, tuomioistuimessa kuitenkin määrättäessä normaalia tapaamisoikeutta, tarkoitetaan tätä mallia. (Nylund 2010, 1168.) Riitaisissa asioissa, joissa tuomioistuin on määrännyt yhteishuoltajuuden ja vanhempien välit ovat hieman tulehtuneet, tuottaa tämä tapaamisoikeusmalli mielestäni ongelmia. Varsinkin tilanteissa, joissa vanhemmat tekevät esimerkiksi viikonloppuisin töitä, tulee lapsen tapaamisesta sopiminen varmasti aiheuttamaan riitoja vanhempien välille. Avioero jo itsessään vaikuttaa lapseen aina jollain tasolla. Riidat lapsen tapaamisesta vielä avioeron jälkeenkin eivät ole hyväksi lapsen hyvinvoinnille eivätkä lapsen edun mukaista.

Tapaamisoikeuden malli ja laajuus ratkaistaan aina tapauskohtaisesti. Sitä ei ole erikseen laissa määritelty. Tapaamisoikeus voidaan vahvistaa jopa niin laajaksi, että lapsi voi käytännössä oleskella kummankin vanhemman luona yhtä paljon. Virallisesti lapsi voi kuitenkin asua vain toisen vanhemman luona. (Gottberg 2010, 175.) On hyvä, että tuomioistuimen määrittelee tapaamisoikeuden tarkasti, jotta se voidaan myöhemmin panna täytäntöön. Vanhempien välille saattaa myöhemmin syntyä erimielisyyksiä lapsen tapaamisesta, jonka vuoksi on hyvä olla täytäntöönpanokelpoinen tapaamisoikeus. Tapauksissa joissa vanhemmilla on jo

valmiiksi erimielisyyksiä, tuomioistuimen antaman päätöksen on jo valmiiksi oltava täytäntöönpanokelpoinen. Riitatilanteissa tarkkaan ja yksityiskohtaisesti tehty ratkaisu tapaamisoikeudesta on jokseenkin välttämätöntä. (Aaltonen 2009, 76.)

Tapaamisoikeutta voidaan myös jättää vahvistamatta tuomioistuimessa. Näissä tapauksissa se jätetään käytännössä hoidettavaksi. Kuitenkin on huomioitava se mahdollisuus, jossa toinen vanhemmista asuu toisella paikkakunnalla ja lapsen kanssa asuva vanhempi ei suostukaan enää vapaamuotoisiin järjestelyihin. Tällöin toisella paikkakunnalla olevan vanhemman on vaikeaa tavata lastaan. Siksi onkin suositeltavaa, että taustalla olisi vahvistettu sopimus tapaamisesta. (Gottberg 2010, 176.)

Vanhempien ratkaisuja on kunnioitettava tapaamisoikeuden vahvistamisessa, jolleivät ne ole lapsen edun vastaisia. Lapsen edun mukaista on, että tapaamiset järjestetään joustavasti lapsen tarpeet huomioiden. Liian tiukkaan määritetty tapaamisoikeus voi lisätä riitoja vanhempien välille, mikä ei ole hyväksi lapselle. Tapaamispäätöstä on mahdollista myöhemmin muuttaa joko sosiaalilautakunnassa tai tuomioistuimessa. Näin menetellään tilanteissa, joissa jo täytäntöön pantu tapaamisoikeussopimus on aiheuttanut lisää riitoja vanhempien välille ja ne vaikuttavat lapseen negatiivisesti. (Aaltonen 2009, 77.) Tapaamisoikeutta ei pidä säätää liian kaavamaiseksi. Yleisesti käytännöksi on muodostunut, että etävanhempi tapaa lastaan joka toinen viikonloppu perjantaista klo 18:sta sunnuntai-iltaan klo 18:aan. Kesällä tapaaminen tapahtuu vanhemman vuosilomasta riippuen 2-4 viikkoa kerrallaan. (Aaltonen 2009, 79.)

Liian tarkkaan aikataulutetut tapaamiset eivät ole lapsen tai vanhempienkaan kannalta hyvä asia. Tapaamiset lasten ja vanhempien välillä tulisi olla luonnollisia, eikä tarkkaan suunniteltuja ja minuutillisen aikataulutettuja. Tarkat aikataulut joissa ei voida yhtään joustaa voivat synnyttää vanhempien välille jännitteitä, joita lapsikin saattaa aistia. Esimerkiksi tilanne jossa lähivanhempi tuo lapsen myöhässä tapaamiseen etävanhemman kanssa voi aiheuttaa suurenkin riidan vanhempien välille. Näissä tilanteissa kuitenkin tulisi huomioida lapsi, eikä pilata tapaamisia vanhempien välisillä riidoilla. Toisaalta joissain tapauksissa on hyvä,

että tapaamisia on rajattu ja esimerkiksi tapaamiset tapahtuvat valvotuissa oloissa, kuten tässä luvussa mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa. On tärkeää, ettei lapsen tapaamista kokonaan suoraan kielletä vaan lyhyitä tapauksia voidaan järjestää.

3.4 Lapsen kuuleminen ja mielipiteen merkitys

Huoltoa, asumista ja tapaamisoikeus asiaa käsiteltäessä on lapsen mielipide huomioitava. Lapsen toiveet tulee selvittää, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon nähden vain on mahdollista. Varsinkin niissä tilanteissa, missä vanhemmat eivät ole yksimielisiä asiasta, lapsen kuuleminen on tärkeässä asemassa. Mielipide ja toiveet huollon suhteen on syytä selvittää mahdollisimman hienovaraisesti, ettei se vahingoittaisi lapsen ja vanhempien välisiä suhteita. (LHL 11 §.) Lapsen oma mielipide tulee ottaa huomioon hänen kehitystasonsa mukaisesti. Tapaamisoikeutta ei esimerkiksi saa laittaa täytäntöön mikäli 12 vuotta täyttänyt lapsi on sitä vastaan. Jos sitä nuorempi lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota, ei täytäntöönpanoon saa ryhtyä. (Peuralahti 2012, 24.)

Vanhempien on neuvoteltava avioero tilanteesta myös lapsen kanssa, jos lapsi on siinä iässä, että pystyy kunnolla ymmärtämään mistä on kysymys. Mitään ikärajaa lapsen osallistumisesta päätöksentekoon ei ole säädetty. Huoltaja ei saa painostaa lasta sanomaan mielipidettään, jos lapsi ei halua sitä ilmaista. Lapsen ilmaistessa mielipiteensä, on se aina huomioita päätöksenteossa, mutta sillä ei välttämättä ole merkitystä lopulliseen ratkaisuun. Kehittyneemmät ja vanhemmat lapset pystyvät johdonmukaisesti perustelemaan mielipiteensä, jolloin niille annetaan enemmän painoarvoa. Näissäkin tilanteissa vanhemmat saattavat silti tehdä päätöksen, joka on ristiriidassa lapsen mielipiteeseen. (Litmala 2002, 72–73.) Lasta ei saa missään tapauksessa asettaa tilanteeseen, jossa hänen tulisi valita vanhempiensa väliltä. On tärkeää, että lapsi ymmärtää, ettei hän tee päätöstä vaan vanhemmat. Lapselle tulee myös selittää, että hänen mielipiteensä ei suoraan ratkaise asiaa vaan siihen vaikuttavat muutkin seikat. (Litmala 2002, 147.)

Riitaisissa asioissa, joita käsitellään tuomioistuimessa, lapsen huoltoa ja tapaa-misoikeutta käsiteltäessä on molempia vanhempia sekä lasta kuultava. Lasta kuullaan, jos se on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi, eikä siitä aiheudu mitään haittaa lapselle. Lapsi voi tietysti myös kieltäytyä kuulemisesta. (LHL 15 §.) Lapsen kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen toteutetaan yleensä koulutettujen henkilöiden toimesta esimerkiksi perheneuvolassa. Näin varmistetaan, että kuulemisesta ei ole haittaa lapselle. Lapsen mielipide ei kuitenkaan aina ratkaise tilannetta tuomioistuimessa. (Litmala 2002, 68.)

Lapsi ei ole huoltoriidassa asianosainen, eikä voi vaatia tulla kuulluksi tuomioistuimessa käsittelyssä. Lapsi ei voi myöskään itse panna huoltoriitaa vireille. Lasta kuullaan tuomioistuimessa vain jonkun toisen aloitteesta. Vanhemmat voivat vaatia lapsen kuulemista, jolloin tuomioistuin arvioi kuulemisen tarpeen, ja voiko kuulemisesta olla haittaa lapselle. Tuomioistuimen harkinnassa on missä vaiheessa ja miten lasta kuullaan. Vanhempien mielipide tulisi selvittää käytännön järjestelyjä varten. Alle 12 vuotiasta lasta ei pitäisi kuulla oikeudessa, vaikka mitään varsinaista alaikärajaakaan ei laissa ole säädetty. Ruotsissa lapsen huoltoa koskevissa riita-asioissa menettely on suurin piirtein sama kuin Suomessa. Ruotsalaisessa lapsenhuoltokirjallisuudessa on arvoitu, ettei ole hyväksi lapselle saattaa häntä konfliktitilanteeseen oikeudenkäynnissä. Tällöin alle 12 vuotiasta lasta ei tulisi kuulla oikeudessa lainkaan. Norjassa taas on säädetty lakiin, että tuomioistuimen on kuultava lasta, joka on täyttänyt 7 vuotta. Lapsen mielipide on kuitenkin vain osa kokonaisarviointia, kuten muissakin Pohjoismaissa. (Auvinen 2006, 52–54.)

Alle esikouluikäisen lapsen mielipidettä ei yleensä selvitetä suoraan kysymyksiin vaan sen sijaan esimerkiksi leikin ja juttelun lomasta voidaan tehdä havaintoja lapsen tunne-elämästä vanhempiinsa. Tutkimusten mukaan 7-11-vuotiaiden lasten mielipiteiden selvittämisessä on huomattu erilaisia tilanteita. Osa lapsista on saattanut kertoa mielipiteensä selkeästi, kun taas osa on ollut tilanteissa arkoja ja vetäytyviä. Tämän ikäluokan lapset ovat saattaneet myös ilmoittaa, että heidän vanhempansa osaavat parhaiten ratkaista missä lapsi jatkossa asuu. Lapset ovat halunneet olla tasapuolisia vanhempiaan kohtaan. Yli 12-vuotiaiden lasten kuulemisessa ei yleensä ole esiintynyt ongelmia ja heidän mielipiteensä saadaan helposti selville. (Litmala 2002, 154–156.)

4 Pohdinta

Avioliiton päättyminen on vaikea paikka molemmille puolisoista. Jokainen avioero vaikuttaa myös parin ympärillä oleviin lähimmäisiin. Kiiskin (2011) mukaan avioliiton päättyminen vaikuttaa puolisoiden lisäksi heidän vanhempiinsa, ystäviin, työtovereihin ja erityisesti pariskunnan lapsiin. Suurimmat vaikutukset heijastuvat mielestäni perheen lapsiin. Vanhempien tulisikin ottaa heti avioeroprosessia aloittaessa huomioon lapsen tunteet ja asema. On tärkeää, että lapsi ei jää vaille huomiota vanhempien keskittyessä avioeroprosessiin. Koska avioeroa on nykypäivänä helppo hakea, vaikuttaa se mielestäni myös siihen, että ihmiset solmivat avioliittoa ilman tarkempaa harkintaa. Moni varmasti ajattelee, että jos avioliitto ei toimi, niin avioeron saa nopeasti. Vaikka eron hakeminen onkin helppoa, on se silti pitkä prosessi, jonka yhteydessä tulee ottaa huomioon monia asioita.

Tässä opinnäytetyössä vastattiin kolmeen eri tutkimusongelmaan. Ensimmäisenä käsiteltiin sitä, kuinka lapsen huoltaja valitaan. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on määritelty tarkoin kuka tai ketkä ovat lapsen huoltajia hänen syntymän perusteella. Avioeron jälkeen vanhemmilla on vapaus päättää lapsen huoltajuutta koskevista asioista. He voivat valita yhteishuoltajuuden, jossa molemmat vanhemmat ovat huoltajia, tai yksinhuoltajuuden, jossa vain toinen vanhemmista on lapsen virallinen huoltaja. On kuitenkin hyvä, että tilanteissa, joissa vanhemmat eivät pysty ratkaisemaan huoltajuutta, tuomioistuimien käsittelee asian ja tekee siitä ratkaisun. Lapsen etu on tärkeässä asemassa avioeron jälkeen. Se tulee ottaa huomioon niin vanhempien keskenään tekemässä ratkaisussa kuin tuomioistuimen tehdessä päätös. Riitaisissa tilanteissa, joita tuomioistuimien käsittelee, on erityisen tärkeää sosiaalilautakunnan selvitys ja että se on tehty mahdollisimman tarkasti, jotta lapsen hyvät olot ja tulevaisuus on taattu.

Toisena tutkimusongelmana käsiteltiin lapsen asumiseen ja etävanhemman tapaamisoikeuteen liittyviä kysymyksiä. Varttuneempaan lapseen asuinpaikka vaikuttaa eritavoin kuin vastasyntyneeseen lapseen. Kaverit, harrastuksen ja koulu ovat tärkeitä kasvavalle lapselle. Asumiskysymystä ratkaistaessa tulisikin kiinnittää huomiota näihin asioihin ja miten niiden muutokset saattavat vaikuttaa lapsen elämään. Lapsen elämän pitäisi avioeron jälkeen jatkua mielestäni suhteellisen

normaalina ja samanlaisena kuin ennen avioeroa. Tämä ei kuitenkaan ole täysin mahdollista. Avioeron jälkeen lapsen perusarki jatkuu lähihuoltajan kanssa ja tapaamisoikeuden ansiosta lapsi saa tavata etävanhempaa sovittuina aikoina. Tapaamisoikeudesta säättäminen lailla mahdollistaa osittain lapsen normaalin elämän jatkumisen avioeron jälkeen.

Viimeisenä vastattiin lapsen mielipidettä ja kuulemista koskeviin kysymyksiin. Laissa ei ole määrätty ikärajaa lapsen kuulemiselle. Selvitettäväksi jääkin onko lasta järkevää kuulla tuomioistuimessa vai voiko siitä olla jotain haittaa lapselle. Ensimmäiseksi tuomioistuin päättää tarvitseeko lasta kuulla ollenkaan asian käsittelyssä, ja toiseksi millä tavoin kuuleminen voisi vaikuttaa lapseen. Myös se, millä tavoin lapsen kuuleminen järjestetään, on tuomioistuimen päätettävissä. Vaikka lasta ei kuultaisikaan oikeudessa, on kuitenkin tärkeää, että hänen mielipide selvitetään ja otetaan jollain tavalla huomioon. Mielestäni mielipidettä selvittäessä on erityisen tärkeää, että lapsi ymmärtää, mikä merkitys hänen mielipiteellään on. Lapsi ei siis tee lopullista päätöstä asiasta. Jos lapsi luulee, että hänen mielipiteensä ratkaisee asian, voi hän olla sanomatta asioita, mitä oikeasti ajattelee tai muuttaa oikeaa mielipidettään. Eri-ikäisten lasten mielipiteen selvittäminen täytyy tehdä eri tavoin, ja onkin hyvä, että yleensä koulutetut henkilöt hoitavat lapsen kuulemisen ja mielipiteen selvittämisen.

Yleisesti avioeron ja siihen liittyvien liitännäisasioiden eli lapsen huollon, asumisen ja tapaamisoikeuden, käsittelyt ovat raskaita asioita. Ratkaistaessa lapsiin liittyviä asioita tulee olla hienotunteinen, ja lapsen edun tulee olla pääasemassa. Vaikka laki määrittelee selkeästi, kuinka lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus tulee ratkaista, liittyy näihin monia seikkoja, jotka tulee selvittää kaikin puolin hyvän lopputuloksen löytämiseksi.

Lähteet

- Aaltonen, A. 2009. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Aarnio, A. & Kangas, U. 2010. Perhevarallisuus oikeus. Helsinki: Talentum.
- Auvinen, M. 2006. Huoltoriidat tuomioistuimessa. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Avioliittolaki 234/1929.
- Gottberg, E. 2010. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.
- Kiiski, J. 2011. Suomalainen avioero 2000-luvun alussa: Miksi avioliitto puretaan, miten avioero koetaan ja miten siitä selviydytään. Joensuu: Kopijyvä Oy.
- KKO 2005:138
- KKO 2003:126
- Koskinen, S. 2013. Kunnes elämä meidät erottaa. Väestöliitto. http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/parisuhteen_kriisit/kunnes-elama-meidat-erottaa/. 20.3.2016.
- Koulu, S. 2014. Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.
- Litmila, M. 2002. Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY Lakitieto
- Nylund, A. 2010. Lapsi riidan kohteena – lapsen asemaa koskevien asioiden haasteita. Lakimies N:o 7-8, 1166–1183.
- Perustuslaki 731/1999.
- Peuralahti, E. 2012. Lapsen tapaamisoikeus. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2011. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilan-teessa/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen>. 16.5.2016
- Tilastokeskus. 2013. Solmittujen avioliittojen määrän lasku loiveni. http://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_tie_001_fi.html. 20.3.2016.
- Väestöliitto. 2011. Eronneisuus lapsiperheissä. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/perheet/eronneisuus_lapsiperheissa/. 5.4.2016